

Liliana Maria Popa • Ioan-Nicolae Popa

Istoria primului text dramatic
tipărit în limba română

- Sibiu, 1797 -

De aceeași autori / sub aceeași îngrijire au mai apărut:

Liliana Popa – *Oameni și cărți în Sibiul de altădată. Tipografi și tipar-nițe, bibliofili și biblioteci, librari și librării în mărturii documentare*. Sibiu, Editura Schiller, 2010.

Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa – *Vasile Aaron (1780-1821). Studiu monografic*. Prefață de prof. univ. dr. Iacob Mârza. Sibiu, Editura InfoArt Media, 2011.

Vasile Aaron – *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, Sibiu, 1808*. Ediție îngrijită și studiu introductiv: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. Prefață de prof. univ. dr. Ioan Chindriș. Sibiu, Editura InfoArt Media, 2012.

Vasile Aaron – *Scrieri antume 1806-1821*. Ediție îngrijită și studiu introductiv: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. Cluj-Napoca, Editura Curs, 2013.

Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa – *Vasile Aaron. Scrieri juridice inedite*. Cluj-Napoca, Editura Curs, 2014.

Vasile Aaron – *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, Sibiu, 1808*. Ediția a II-a, revăzută. Ediție îngrijită și studiu introductiv: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa. Cluj-Napoca, Editura Curs, 2014.

Liliana Maria Popa • Ioan-Nicolae Popa

ISTORIA PRIMULUI TEXT DRAMATIC
TIPĂRIT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Ahilefs la Skiro

– Sibiu, 1797 –

EDITURA CURS
Cluj-Napoca 2015

© 2015. Toate drepturile aparțin autorilor.

Reproducerea parțială sau totală a conținutului acestei lucrări
este permisă numai cu acordul scris al autorilor.

Editor: Monica Hriscu

Coperta: Paula Bud

Tiparul: SC Mega Print SRL, Cluj-Napoca

ISBN 978-606-93531-8-9

Descrierea CIP este disponibilă

la Biblioteca Națională a României.

EDITURA CURS

Al. Padin nr. 12 apt. 35, 400508 Cluj-Napoca, România

tel. 0264-563024, contact@edituracurs.ro

www.edituracurs.ro

Comenzi online: www.edituracurs.ro

Comenzi telefonice: 0727-305103

PRINTED IN ROMANIA

Cuprins

Legende, oameni, locuri, întâmplări și circumstanțe în
istoria lui *Ahileș la Skiro*, prima piesă de teatru
tipărită în limba română – Sibiu, 1797 6

Notă asupra ediției 70

Ahileș la Skiro (text integral) 74

Istoria lui Sofronim (text integral) 139

Anexe 153

Glosar 159

Indice de nume 168

Bibliografie 177

**Legende, oameni, locuri, întâmplări și
circumstanțe în istoria lui *Ahilefs la Skiro*,
prima piesă de teatru tipărită în limba română
– Sibiu, 1797 –**

Locuitorii Sibiului, cu precădere intelectualitatea, chiar oficialitățile urbei și ale ținutului, când au interesul, își fac un titlu de mândrie din existența acestor evenimente consumate aici și considerate premiere culturale naționale sau zonale: o mândrie pe deplin validată de realitatea istorică. Referindu-ne doar la domeniul istoriei tiparului și la acela al reprezentațiilor de teatru, apropiate subiectului analizei de față, amintim, în primul rând, îndelungata istorie a tiparului în orașul de pe Cibin¹. Prima atestare a unei tipărituri efectuate aici, în anul 1525, situează burgul săsesc pe un onorant loc doi în istoria tiparului de pe actualul teritoriu al României. În domeniul teatrului, sibienii nu uită să amintească, printre altele, că în spectacolele școlare din secolele al XVI-lea și al XVII-lea erau incluse scenete jucate de elevi², că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea spectacolele de teatru au devenit o constantă în viața protipendadei orașului, ceea ce a dus la materializarea unor inițiative culturale îndrăznețe, legate de numele lui Martin Hochmeister sr.³: în vara anului 1778 a fost editat aici primul săptămânal de critică teatrală din sud-estul Europei,

1 Pentru amănunte despre evoluția tiparului sibian, vezi precizările din sinteza realizată de Liliana Popa în volumul *Oameni și cărți în Sibiul de altădată. Tipografi și tipar-nițe, bibliofili și biblioteci, librari și librării în mărturii documentare*, Sibiu, Editura Schiller, 2010.

2 Vezi Radu-Alexandru Nica, *Teatrul școlar în Transilvania luterană*, în studiul monografic *Nostalgia Mitteleuropei: O istorie a teatrului german din Sibiu*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013, pp. 54-63.

Theatral Wochenblatt; zece ani mai târziu, era inaugurată clădirea primului teatru stabil din țară, remarcabil eveniment edilitar-cultural.

Despre aceste lucruri s-a scris mult de-a lungul anilor, uneori consistent și aplicat. Prea puțin a intrat însă în sfera cercetării o altă premieră culturală românească legată de Sibiu și de activitatea atelierelor tipografice din burgul săsesc. Informația că în officina tipografică a familiei Hochmeister a fost imprimată prima carte conținând un text dramatic în limba română este veche, datând din ultimii ani ai veacului al XVIII-lea. Realitatea este însă că ea a fost preluată doar la nivelul superficial al inventarierii, al consemnării unui oarecare titlu printre multe altele, foarte rar trecând-se dincolo de informația nudă. Existența tipăriturii a fost amintită doar ca un element cultural nesemnificativ, ca un oarecare detaliu de culoare, neimportant în sfera literaturii epocii. În consecință, scrierea a fost abordată doar tangențial. Nimeni nu a procedat la o analiză aprofundată a cărții, a conținutului ei, a conjuncturii în care a apărut, a semnificației culturale pe care o înglobează, a drumului parcurs de temă până la momentul esențial când paginile tipărite au ajuns la întâlnirea cu unii dintre puținii români cunoscători ai slovelor.

Evenimentul la care ne referim s-a petrecut în anul 1797. Atunci, din tipografia administrată de al doilea Martin Hochmeister⁴ a ieșit una dintre puți-

3 Martin Hochmeister (1740-1789), remarcabilă personalitate iluministă din Transilvania acelei epoci, tipograf, librar, editor de ziare, animator cultural și remarcabil întreprinzător, sprijinit permanent în acțiunile sale de autoritățile habsburgice.

4 Martin Hochmeister jr. (1767-1837) a continuat și diversificat afacerile inițiate de părintele său. Fruntaș al comunității, s-a implicat în administrație și în politica națiunii săsești. Înnobilat în 1813, a fost ales primar al Sibiului, deținând funcția până în anul 1829, când s-a retras din motive de sănătate. Numele „Martin” purtat de cei doi tipografi i-a împins pe mulți comentatori spre confuzii, făcându-i să atribuie unuia acțiuni ori atribuții ale celuilalt. Cel mai recent exemplu l-am întâlnit într-un articol al unei cercetătoare din Sibiu. Domnia-sa afirmă că Martin Hochmeister (cel bătrân) a fost «primar al orașului» (p. 300); referindu-se la întâlnirile membrilor lojei masonice, scrie că între anii 1777-1778 acestea se țineau „la etajul I al hanului orășenesc «Împăratul Romanilor», apoi în casa tipografului Martin von (s.n.) Hochmeister” (p. 302). Or, se știe, Hochmeister senior nu a fost înnobilit și nu i se poate atribui parti-

nele cărți românești editate aici⁵. Era un volumaș de doar circa 130 de pagini, *in octavo*, conținând două traduceri din literatura europeană a vremii, fiecare precedată de câte un succint cuvânt introductiv. Raportată la tema noastră, cea mai importantă este prima. Se întinde pe aproape o sută de pagini și cuprinde textul unei adaptări a dramei *Achille in Sciro* a literatului italian Pietro Metastasio⁶. Restul cărții este ocupat de o poveste romanțioasă, *Istoria lui Sofronim*, adaptare a nuvelei franțuzești *Sophonime*, o foarte cunoscută scriere a cavalerului Florian⁷.

Volumul are un titlu baroc, în maniera epocii, coperta conținând toate elementele considerate de interes pentru cititor: *Ahilefs la Skiro. Fapta lui kir Metastazie, chesaricescului poetic. Acum întâiu tălmăcită de pe grecie de că-tră dumnealui Iordache Slătinean, vel. Păharnic. În Bucureștii Țării Rumânești la a<nul> 1797. Iară la sfârșit s-au adăugat Istoria lui Sofronim, gre<a>ca noao. S-au tipărit în Sibiu, în tipografia lui Martin Hohmaister, cu priv<ileghiul> împereteșt<ii> Crăieșt<ii> măriri.*⁸

cula nobilității. Vezi Mariana Daneș, *Colecția de însemne francmasonice a Muzeului Brukenthal*, în volumul *Masoneria în Transilvania*, Cluj-Napoca, 2010.

- 5 La Sibiu, tipăriturile pentru români erau executate cu precădere în atelierul familiei Barth, o „dinastie” de tipografi importantă pentru istoria cărții românești. O succesiune exactă a tipografilor Barth este cuprinsă în arborele genealogic al familiei – *Anexa II* din volumul citat la nota nr. 1.
- 6 Pietro Metastasio (Roma, 3 ianuarie 1698 - Viena, 12 aprilie 1782), numele grecizat al avocatului italian cucerit de vraja literaturii Pietro Antonio Domenico Bonaventura Trapassi, considerat creator al dramei muzicale moderne. A trăit și a creat, din anul 1730, la Viena, ca poet oficial al curții imperiale, copleșit de onoruri binemeritate.
- 7 Glorie a literaturii franceze din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, Jean-Pierre Claris, cavalier de Florian (1755-1894) a scris comedii, făbule, nuvele, romane poetice și pastorale; apreciate în epocă, scrierile sale, caracterizate prin delicatețe artificială și sentimentalism, i-au adus primirea în Academia Franceză în anul 1788, la doar 32 de ani. Originea nobilă i-a atras prematurul sfârșit în închisoare, la 13 sept. 1794, ca victimă a sângeroasei perioade intrate în istorie sub numele „teroarea iacobină”.
- 8 Tipăritura este consemnată în *BRV*, vol. II: 1716-1808, nr. 611, p. 394.

În acest amplu titlu întâlnim câteva nume care spun foarte puțin cititorului neavizat. Ele au însă darul de a trezi curiozitatea sau poate chiar interesul sau dorința de a cunoaște ce se ascunde în spatele fiecăruia dintre ele, de a face conexiuni cu lecturi anterioare, de a afla amănunte despre acești „actori” și despre rolul pe care l-au avut în povestea apariției cărții. Putem vorbi despre o poveste a cărții? Desigur. Fiecare carte își are propria istorie, alta decât aceea cuprinsă între cele două coperte, iar uneori povestea cărții e mai incitantă și mai pilduitoare chiar decât conținutul.

Pentru a cunoaște povestea tipăriturii din 1797 va trebui să ne întoarcem în timpuri străvechi, în care legendarul și realul se contopesc; să parcurgem apoi un drum lung și sinuos, cu neașteptate salturi prin vreme; să efectuăm deplasări dintr-un spațiu într-altul, prin medii geografice, istorice și culturale contrastante ca evoluție, ca mentalitate și ca mod de viață.

Să pornim de la cele două nume din titlul piesei. Un nume de personaj, Ahile, și un reper geografic – insula Skira/Skiro/Skiros⁹. Pentru a le cunoaște, vom plonja într-un trecut îndepărtat, incert și într-un alt spațiu geografico-istoric. Trecutul aparține acelei perioade nebuloase în care faptele se pierd în aburul legendelor; spațiul geografic este cel al Greciei antice, mai precis al miraculoasei civilizații antice grecești dominante în întregul areal mediteranean. Lumea în care intrăm este un univers fabulos, populat cu felurite divinități aflate în permanentă interacțiune cu pământeni; seninătatea și pacea lipsesc aproape cu desăvârșire; zeii intervin brutal asupra destinelor muritorilor; ne aflăm într-o dimensiune dură și sângeroasă, sfâșiată de războaie, înșăngerată de măceluri și de asasinat; istoria ne apare ca o curgere permanent punctată de trădări, de răpiri, de complicități, conjurații și rivalități între fii și părinți, între frați, între toți și între toate; în esență, e o lume care condensează dramatismul unor existențe sfâșiate de neconținute conflicte, în care zeii și oameni acționează aiudoma, mânâți de vrăjmașii înveninate, de pasiuni ardente, de pătimașe gelozii și de o permanentă luptă pentru putere.

Acestei lumi îi aparține Ahile/Achileus/Ahilefs, personaj intrat în conștiința universală ca un arhetip al eroilor între eroi, al vitejilor între viteji.

9 Insulă în Marea Egee, la nord-est de insula Eubeea

Personaj central al *Iliadei* lui Homer, celebrul luptător grec nu era un muritor de rând. Aparținea categoriei eroilor sau semizeilor, născuți din unirea unei zeițăi cu o ființă pământeană. Părinte îi fusese Peleus¹⁰, rege al Thesaliei, iar mamă – zeița Thetis, o nereidă, una dintre cele cincizeci de fiice ale cuplului de zeițăi marine Nereus-Doris. Prezicerea că Ahile va avea parte de nemurirea gloriei, dar va cădea în floarea vârstei, răpus de o săgeată, a făcut-o pe Thetis să caute căi pentru a-l apăra de soarta înfricoșătoare. La naștere, l-a cufundat în apele Stixului, făcându-l astfel invulnerabil la sulită sau săgeată. Neprotejat i-a rămas doar călcâiul de care îl ținuse mama sa. A încercat apoi și alte modalități: ungea trupșorul pruncului cu ambrozie și îl trecea prin foc, încercând astfel să-i câștige nemurirea. Peleus a surprins-o în timpul unui astfel de ritual și, neînțelegând, a vrut să o străpungă cu sabia, dar zeița a scăpat și s-a refugiat în palatul părinților săi. Din adâncul mării, a continuat să vegheze, îngrijorată, asupra copilului iubit. Ahile a fost încredințat spre îndrumare centaurului Chiron, care a făcut din el un atlet desăvârșit și neînfricat – la șase ani vâna cele mai fioroase fiare –, l-a instruit în mânăuirea armelor și l-a îndrumat în artele muzicii, cultivându-i vocea și învățându-l să cânte din liră.

La izbucnirea conflictului troian, Thetis a înțeles că frumosul și viteazul său fecior se află în pericol de moarte, căci prorocul Calhas prevestise că aheii nu vor putea cuceri cetatea rivală fără Ahile, care însă își va găsi aici sfârșitul. Încercând să împiedice împlinirea destinului, Thetis l-a trimis pe tânăr în insula Skiros, la curtea lui Lycomedes, regele dolopilor, cel care îl omorâse cu perfidie pe eroul Tezeu. Regele l-a ținut pe Ahile ascuns, deghizat în haine femeiești, printre fiicele sale¹¹. Planul zeiței a fost zădărnicit de iscusința lui Ulise, numit de latini Odiseu. Aflând de la Calhas unde stă ascuns Ahile, șiretul rege din Ithaca a ajuns la curtea lui Lycomedes și l-a convins pe tânăr să meargă pe drumul de slavă al vitejiei. Faptele de arme săvârșite de Ahile în războiul troian, cu victoria asupra lui Hector, neînfricatul fiu al regelui Priam,

10 De aici apelativul „peleianul” din versurile care deschid *Iliada*: „Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul, / Patima cruntă ce-aheilor mii de amaruri aduse”.

11 Legenda spune că una dintre ele, Deidamia, i-a născut un fiu, pe Neoptolemus, care-și va dovedi și el vitejia în finalul războiului troian.